

De verkiezingen in het rampjaar 1968

Paul Brill

Hoe Richard Nixon de 'silent majority' mobiliseerde

Amerikanen zijn al snel geneigd om een gebeurtenis historisch te noemen. Wolf Blitzer doet het bijna dagelijks voor de camera van CNN ('history unfolding'). Enige relativering is dus vaak geboden. Er kon evenwel geen twijfel over bestaan dat de lancering van de Apollo 8 op 21 december 1968 in aanmerking kwam voor die kwalificatie. Vanaf het Kennedy Space Center in Cape Canaveral vertrokken drie astronauten – Frank Borman, Jim Lovell en Bill Anders – voor een zesdaagse reis naar en rond de maan.

De missie zou een jaar later worden overvleugeld door de maanreis van Apollo 11 en Neil Armstrongs 'grote stap voor de mensheid', maar in december 1968 was dat voor bijna iedereen nog een droombeeld. De missie van Borman & Lovell & Anders betekende in meerdere opzichten een doorbraak. Nooit eerder was een ruimtecapsule door zo'n krachtige en snelle draagraket gelanceerd. Nooit eerder cirkelde een bemand ruimtevaartuig in een volle baan om de maan. Nooit eerder zagen we live-beelden van de maanbodem. Na terugkeer op aarde werden de drie astronauten overstelpt met telegrammen van bewonderaars. Eén ervan bevatte een wel zeer bondig dankwoord: "Jullie hebben 1968 gered."

Er was alle reden voor zo'n verzuchting, want 1968 was voor de Verenigde Staten een regelrecht rampjaar. Twee politieke moorden deden de Amerikaanse natie op haar grondvesten schudden. Op 27 april werd Martin Luther King, de officieuze leider van de burgerrechtenbeweging, doodgeschoten in Memphis. Op 6 juni volgde de moord op Robert Kennedy, die zojuist de Democratische voorverkiezing in California had gewonnen en een serieuze kandidaat voor de nominatie door zijn partij leek te worden.

HEVIGE ONLUSTEN

Voor de gewelddadige dood van King had een traumatische en letterlijk verwoestende uitwerking. In meer dan honderd steden braken onlusten uit, die meerdere dagen duurden. De ergste waren in Washington DC, Baltimore, Newark, Chicago en Kansas City. In Washington werd op grote schaal geplunderd en brandgesticht. De lokale politie kon het straatgeweld niet aan en federale troepen moesten er aan te pas komen om een verdere escalatie te voorkomen. Na vijf dagen lagen zo'n 1200 gebouwen in puin. De verwoesting zou decennialang zichtbaar blijven. Toen ik eind jaren tachtig, begin jaren negentig als correspondent van *de Volkskrant* in Washington werkte, waren sommige straten in de wijk Columbia Heights nog steeds een kale vlakte. Pas na de eeuwwisseling bloeide de buurt weer op.

Hoeveel doden er zijn gevallen bij de onlusten, is nooit precies vastgesteld. Zeker is dat het aantal dodelijke slachtoffers in de tientallen liep. Sommigen menen dat het werkelijke aantal vele honderden bedroeg. President Lyndon Johnson dirigeerde federale troepen naar Washington, waar de onlusten op een gegeven moment

nog maar twee blokken van het Witte Huis waren verwijderd, en hij drong er ook bij andere burgemeesters op aan om zo nodig de hulp van de Nationale Garde en het leger in te roepen. Maar tegelijk beseftte hij dat de woede geen bevestiging was en dat de situatie vroeg om meer dan een harde hand. Volgens zijn perschef zei hij tegen een naast-medewerker: “Wat verwachtte je anders? Wanneer je je voet op iemands nek zet en je houdt hem driehonderd jaar lang neergedrukt, wat denk je dat hij doet als je loslaat? Hij slaat erop los.” Daarom probeerde Johnson de gemoederen ook te bedaren door te ijveren voor versnelde invoering van de Fair Housing Act, een wet ter verbetering van de woonomstandigheden in zwarte wijken.

De raciale spanningen manifesteerden zich later in het jaar ook op de Olympische Spelen in Mexico-Stad. Het sportevenement vond toch al plaats in een geladen sfeer door de voorafgaande studentenprotesten, die door de Mexicaanse regering met zeer harde hand werden onderdrukt. Op de Spelen zelf werd geschiedenis geschreven door de zwarte atleten Bobbie Smith en John Carlos, die eerste en derde werden op de 200 meter en bij het spelen van het Amerikaanse volkslied het hoofd bogen en met gebalde vuist de groet van de Black Power-beweging brachten. Een actie die meteen het einde van hun sportcarrière betekende.

Ook op menige universitaire campus sloeg de onrust toe. Voornaamste aanjager van het studentenprotest was de oorlog in Vietnam, die begin 1968 een nieuwe fase inging met het Tet-offensief. Dit verrassingsoffensief van de guerrillabeweging Vietcong en het Noord-Vietnamese leger, waarbij meer dan honderd Zuid-Vietnamese steden en tientallen garnizoenen werden aangevallen, maakte duidelijk dat de oorlog lang niet zo voorspoedig verliep als het Pentagon tot dan toe had doen geloven. Uiteindelijk wisten de Zuid-Vietnamese en Amerikaanse strijdkrachten het offensief af te slaan en de Noord-Vietnamezen volledig terug te dringen, maar de tol was hoog: er sneuvelde bijna 5000 Zuid-Vietnamese soldaten en zo'n 1200 Amerikanen. In de VS groeide het besef dat het Amerikaanse leger in een militair moeras was beland, wat nog eens werd versterkt toen generaal William Westmoreland, de bevelhebber in Vietnam, pleitte voor uitbreiding van de Amerikaanse troepenmacht met 200.000 man.

ONVOORSPELBARE WENDING

Dit was het decor waarin de campagne voor de presidentsverkiezingen van november 1968 zich afspeelde. En het jaar was nog maar amper begonnen of er ontplofte al een politieke bom: in een nationale televisietoespraak deed president Johnson een oproep aan de Noord-Vietnamese leiders om rechtstreekse vredesbesprekingen te voeren. Om dit te bevorderen kondigde hij een reductie

van de bombardementen op Noord-Vietnam aan. En hij voegde er tot bijna ieders verrassing aan toe: “Ik zal een nominatie van mijn partij voor een nieuwe ambtstermijn niet nastreven en niet accepteren.”

Daarmee kreeg de strijd om de Democratische nominatie een onvoorspelbare wending. Robert Kennedy, erfdrager van het officiële koningshuis van het land, had zich kort tevoren al kandidaat gesteld. Aan de verre linkerkant was Eugene McCarthy, senator uit Minnesota, met zijn Children's Crusade (merendeels bestaande uit jonge anti-Vietnam-activisten) een kracht van betekenis. En nu Johnson zichzelf uit het spel had genomen, lag de weg vrij voor vicepresident Hubert Humphrey om een gooi te doen naar de nominatie. Vanwege zijn positie was hij ook meteen de grootste kanshebber.

De stembusstrijd van 2020 heeft een scherpte die zelden is vertoond in de Amerikaanse geschiedenis

Aan Republikeinse kant was er weinig spektakel. Richard Nixon, nipt verslagen door John Kennedy in 1960 en vervolgd in 1962 opnieuw afgetroefd in de electorale slag om het gouverneurschap van California, maakte een glorieuze comeback – overigens ook omdat de concurrentie zwak was. Nelson Rockefeller, de gouverneur van de staat New York, was te liberaal voor de modale Republikein en voor diens ambtgenoot in California, Ronald Reagan, was de tijd nog niet rijp.

Begin augustus hielden de Republikeinen een bijna be-daagde conventie in Miami, Florida. In het verkiezingsprogramma werd een vietnamisering van de oorlogsinspanning in Vietnam bepleit, als opmaat naar een ‘eerlijke en rechtvaardige’ oplossing van het conflict. Maar zoals vaker had het programma weinig gewicht. In de rede waarmee hij de nominatie aanvaardde, zette Nixon de toon voor zijn verdere campagne: als president zou hij opkomen voor de ‘vergeten Amerikanen’, voor de ‘niet schreeuwers en de niet-betogers’. “Zij zijn goede, keurige mensen”, lamenterde hij. “Ze werken, ze sparen, ze betalen hun belastingen en ze zorgen voor elkaar.”

Daarentegen was de Democratische conventie, die eind augustus plaatsvond in Chicago, een pandemonium. Binnen en buiten de vergaderzaal. Niet alleen de Democratische gedelegeerden verzamelden zich in de ‘Windy City’. Er kwamen ook een paar duizend demonstranten: vredesactivisten, radicale studenten, hippies en yippies.

Vooral de gewelddadige dood van King had een traumatische en letterlijk verwoestende uitwerking. In meer dan honderd steden braken onlusten uit, die meerdere dagen duurden. De ergste waren in Washington DC, Baltimore, Newark, Chicago en Kansas City. Afgebeeld staat een soldaat van de National Guard met op de achtergrond een straat in puin in Washington DC (1968) (foto: Flickr/Pingnews.com)

Betogers die op vreedzame wijze een protest wilden laten horen tegen de oorlog in Vietnam, maar ook militanten die zich ten doel stelden om de stad zo veel mogelijk op stelten te zetten en de conventie te ontregelen.

ZOETE BROODJES

Ze hadden een geharnaste tegenstander in de persoon van burgemeester Richard Daley, voorman van een van de machtigste lokale politieke organisaties in de VS. Hij was er niet de man naar om zoete broodjes te bakken met de ongenode gasten. Voor het complete politiekorps van Chi-

cago, zo'n 12.000 man sterk, werden de verloven ingetrokken tijdens de conventiedagen. Protestbijeenkomsten waren slechts toegestaan op enkele plekken in de stad, zoals in Grant Park waar veertig jaar later Barack Obama zijn indrukwekkende overwinningstoespraak zou houden.

Confrontaties konden niet uitblijven. Elke dag werd er slag geleverd tussen betogers en de politiemacht. Er werd brandgesticht en de politie werd bekogeld met flessen en stinkbommen. Op haar beurt sloeg de politie er duchtig op los. Chicago veranderde in een klein slagveld.

President Trump geeft hoog op over de inzet van militairen tegen de onlusten, maar in feite was die zeer beperkt. Eigenlijk bestond de voornaamste missie uit het banen van een weg voor de president van het Witte Huis naar St. John's Episcopal Church, zodat hij daar kon poseren met de Bijbel in de hand (foto: Flickr/The White House)

“Fuck you, LBJ” en “Ho Ho Ho Chi Minh”, schreeuwden de demonstranten. Politieagenten voerden charges uit met de strijdkreet “Kill! Kill! Kill!”

Het tumult in de stad sloeg over naar het amfitheater, waar de conventie zich afspeelde. De beraadslagingen hadden veel weg van een verbaal kooigevecht. De ene spreker veroordeelde het geweld van de demonstranten, de andere hekelde het ruige optreden van de politie. De televisiecamera's registreerden hoe Daley letterlijk paars aanliep van woede toen een aanhanger van senator McCarthy gewag maakte van ‘Gestapo-methoden in de straten van Chicago’.

Er ontstond ook grote verdeeldheid over de Vietnam-passage in het verkiezingsprogramma. De linkervleugel wensde dat de partij zich zou uitspreken voor een onmiddellijk

staakt-het-vuren, gevolgd door onderhandelingen over terugtrekking van alle buitenlandse troepen uit Zuid-Vietnam. Maar het kamp van Johnson en Humphrey was erop gebrand dat de partij zich niet zou committeren aan eenzijdige stappen en volledige steun zou geven aan de in mei gestarte onderhandelingen met Noord-Vietnam en de Vietcong in Parijs. Met veel moeite trok het Witte Huis aan het langste eind.

Het verhinderde allemaal niet dat Humphrey bij de eerste stemming werd gekozen tot presidentskandidaat van de Democratische partij. Maar dat was welhaast een *side-show* geworden. De berichtgeving in de media werd gedomineerd door de ongeregelde heden in de stad en de emotionele discussies in het amfitheater. Een pr-nachtmerrie voor de Democraten. Op de slotavond van de conventie had Daley de toeschouwertribunes volgepakt met aan-

hangers, die begonnen te zingen: “We love Mayor Daley”. Dwars daartegenin hief een grote groep gedelegeerden ‘The Battle Hymn of the Republic’ aan. Negentig miljoen televisiekijkers volgden het schouwspel overwegend met verbijstering.

Het verschil tussen de Democratische en de Republikeinse conventie had niet groter kunnen zijn. Rust en eenheid in Miami, verdeeldheid en kabaal in Chicago. Het gaf Nixon alle kans om wat hij de ‘silent majority’ noemde te mobiliseren. Want bij alle opwindning werd wel eens over het hoofd gezien dat veel Amerikanen sympathiseerden met de politie en weinig tot niets moesten hebben van Black Power of de vaak anti-patriottisch ogende beweging tegen de Vietnamoorlog. Er was woede en bitterheid bij de activisten, maar er was ook een – diffuser maar daarom niet minder potent – gevoel van onzekerheid en misnoegen bij *Middle America*. Er was een ontvankelijk gehoor voor de roep om *law and order*.

Die onzekerheid en dat misnoegen gaven de doorslag bij de verkiezingen. Hoewel Humphrey in de slotfase van de campagne nog behoorlijk wat terrein heroverde, trok Nixon aan het langste eind: hij veroverde 32 staten, goed voor 303 van de 538 stemmen in het kiescollege. Het verschil zou nog groter zijn geweest als er geen stoorzender was geweest in de persoon van de onafhankelijke kandidaat George Wallace, voorvechter van segregatie, die in vijf zuidelijke staten veel kiezers wegkaapte bij Nixon.

2020

Fast forward naar 2020. Opnieuw is de zwarte gemeenschap opgeschrikt door een noodlottig voorval: de gewelddadige dood van George Floyd in Minneapolis, die stierf doordat een politiemans gedurende minstens een kwartier zijn nek afklemde. Opnieuw zijn de raciale spanningen opgelaaid. Opnieuw hebben federale troepen hun opwachting gemaakt in enkele grote steden, is er een Republikeinse vaandeldrager die appelleert aan het misnoegen van god- en wanorde-vrezende Amerikanen: een deel van de bevolking dat geen afgetekende meerderheid vormt, maar wel groot genoeg lijkt om hem aan een nieuwe ambtsperiode in het Witte Huis te helpen.

Maar hiermee houdt de vergelijking op. Hoewel verscheidene Amerikaanse steden de afgelopen maanden het toneel zijn geweest van serieuze ongeregelheden, hadden ze toch niet de duur en intensiteit van de opstand van 1968. De zwarte bevolking kampt nog altijd met achterstand en discriminatie, maar heeft niettemin meer te verliezen dan vijftig jaar geleden. Al is de kloof met andere bevolkingsgroepen onverminderd groot, het gemiddelde inkomen is in de afgelopen vijftig jaar met zo’n 30 procent gegroeid. Er is een zwarte middenklasse van betekenis

ontstaan. En ondanks alle tekortkomingen juist op het gebied van de raciale harmonie, is het presidentschap van Barack Obama een positieve kentering geweest voor het zwarte zelfbewustzijn.

President Donald Trump geeft hoog op over de inzet van militairen tegen de onlusten, maar in feite was die zeer beperkt. Eigenlijk bestond de voornaamste missie uit het banen van een weg voor de president van het Witte Huis naar St. John’s Episcopal Church, zodat hij daar kon poseren met de Bijbel in de hand.

Het coronavirus heeft de campagne volledig op zijn kop gezet. Geen massale conventies, en nu het virus heeft toegeslagen in het Witte Huis, moet zelfs Trump zijn rally’s inperken. Meer dan ooit is de verkiezingsstrijd een tv-gebeuren.

Tenslotte zijn er substantiële verschillen tussen Humphrey en Joe Biden en tussen Nixon en Trump. De (te) oude Biden is geen figuur die grote geestdrift wekt, hij oogt soms vermoeid en er willen nogal eens vreemde zinnen uit zijn mond rollen. Maar hij draagt niet de ballast van een oorlog mee en is er, anders dan Humphrey, in geslaagd om de gelederen in zijn partij te sluiten. Met zijn politieke antenne lijkt weinig mis.

Nixon was een strijdvaardige, conservatieve politicus, die listen en lagen niet schuwde, zoals het Watergate-schandaal aantoonde. Maar hij was een coherent denker, hij voerde geen totale oorlog tegen het establishment (al koesterde hij de nodige ressentimenten) en hij was er niet op uit om de legitimiteit van het democratisch proces te ondergraven.

Juist dat laatste leidt tot een paradoxale conclusie. De maatschappelijke onrust was in 1968 in menig opzicht groter dan nu, maar met een president die zo wild om zich heen slaat en welbewust onzekerheid schept over de wetigheid van het verkiezingsresultaat, heeft de stembusstrijd van 2020 toch een scherpte die zelden is vertoond in de Amerikaanse geschiedenis.

Paul Brill is buitenlandcommentator en ex-correspondent in de Verenigde Staten. De passage over de Democratische conventie in Chicago is gedeeltelijk ontleend aan *1600 Pennsylvania Avenue*, Paul Brills boek over de geschiedenis van de Amerikaanse presidentsverkiezingen.

Wilt u reageren?

Mail de redactie: redactie@atlcom.nl.